

УДК 349.2

А.В. Пономаренко**ПОНЯТТЯ «ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ»
В ТРУДОВОМУ ПРАВІ**

Анотація. У статті досліджується поняття юридичних гарантій. Аналізуються різні погляди вчених, на підставі чого пропонується авторське поняття юридичних гарантій. Визначаються також ознаки юридичних гарантій, що відображають специфічні властивості, за допомогою яких можливо відокремити їх від інших видів гарантій.

Ключові слова: гарантії, юридичні гарантії, юридичні гарантії прав та свобод людини та громадянина.

Аннотация. В статье исследуется понятие юридических гарантий. Анализируются различные взгляды ученых, на основании чего предлагается авторское понятие юридических гарантий. Определяются также признаки юридических гарантий, отражающие специфические свойства, с помощью которых можно отделить их от других видов гарантий.

Ключевые слова: гарантии, юридические гарантии, юридические гарантии прав и свобод человека и гражданина.

Abstract. This paper examines the concept of legal guarantees. Various views of scientists on the basis of which the author proposes the notion of legal guarantees. Defined as signs legal guarantees, which reflect specific properties by means of which separate them from other types of guarantees.

Key words: guarantee, legal guarantee, legal guarantee rights and freedoms of man and citizen.

Конституція України закріплює за людиною низку основоположних соціально-економічних прав, серед яких особливе місце належить праву на працю. Найважливішою запорукою того, щоб проголошені права не перетворилися на декларативні, є їх гарантування. Саме дієві юридичні гарантії можуть забезпечити безперешкодну реалізацію кожною людиною закріплених за нею прав, в тому числі й у сфері трудових відносин.

Питання юридичних гарантій прав та свобод людини, у загальному контексті проблематики правового положення, залишаються одними із найбільш актуальних. Питання визначення поняття «юридичні гарантії» в своїх дослідженнях торкалися такі вчені, як М.С. Малєїн [1], О.В. Міцкевич [2], В.Ф. Сіренко [3], В.Д. Шахов [4] та ін.

© Пономаренко А.В., 2013.

На сьогодні існують різні погляди щодо визначення поняття «юридичні гарантії». Незважаючи на значну розробку даних питань, і дотепер ведеться чимало дискусій. Однак таке розмаїття понять є поштовхом до системного аналізу та дослідження визначення поняття «юридичні гарантії» особливо на етапі реформування трудового права. А отже, визначає необхідність та актуальність наукових розвідок у цьому напрямі та дозволяє визначити мету даної статті.

Метою статті є визначення поняття «юридичні гарантії» та його відображення у трудовому праві України.

Перш ніж розкрити значення терміна «юридичні гарантії», необхідно визначити зміст поняття «гарантії». Слово «гарантія» у перекладі з французького означає поруку, забезпечення (чого-небудь). Це соціальне явище, яке забезпечує досягнення конкретного результату, створює умови для функціонування певних суспільних відносин [5, с. 130].

Поняття «гарантія» широко поширилось у різних сферах людської дальності, зокрема в побутовому та непрофесійному мовленні. Така багатозначність терміна позначається на його застосуванні в юриспруденції, яка в свою чергу, далеко не завжди оперує цим поняттям у винятково юридичному значенні.

Щодо визначення поняття «гарантія» в юридичній науці є різні точки зору. Це поняття охоплює сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію прав і свобод, усунення можливих перешкод їх повного або належного здійснення.

О.Ф. Скакун під гарантіями прав, свобод та обов'язків людини та громадянина розуміє систему соціально-економічних, політичних, юридичних умов, способів та засобів, які забезпечують їхню фактичну реалізацію, охорону та надійний захист [6, с. 203].

Схоже визначення можна зустріти й у Л.П. Гарчевої і О.Н. Ярмиша, яке зводиться до того, що гарантії основних прав і свобод громадян є системою норм, принципів, умов і вимог, які забезпечують додержання прав, свобод і законних інтересів громадян [7, с. 128].

На думку С.С. Алексєєва, гарантіями є умови й особливі юридичні механізми, покликані забезпечити фактичну реалізацію законоположень [8, с. 135].

В.Д. Шахов вважає, що гарантії – це різні правові інститути, принципи, різноманітні пільги, переваги, заохочення [4, с. 79].

На думку А.Ф. Нікітіна, гарантії – це обов'язки держави захищати людину, створювати правові, соціальні і культурні умови для реалізації її прав і свобод, а також діяльність міжнародних і державних організацій щодо захисту прав людини [9, с. 76].

В.Ф. Сіренко визначає гарантії прав як сукупність об'єктивних та суб'єктивних факторів, спрямованих на забезпечення фактичної реалізації прав громадян, на усунення можливих причин і перешкод їх неповного чи неналежного здійснення, захист прав від будь-яких порушень [3, с. 76].

Не можна погодитися з думкою В.Ф. Сіренко, тому що коли мова йде про гарантії, замість терміна «фактори» доцільніше використовувати термін «умови», так як

термін «фактор» вказує на якусь випадковість і більшою мірою відображає перехідний характер явищ. Коли умови – це правила, які встановлені у певній галузі життя, діяльності й спрямовані на ефективне забезпечення та реалізацію прав і свобод людини та громадянина [10, с. 973]. Отже, гарантії – це умови, способи та засоби, за допомогою яких здійснюється забезпечення, додержання та реалізація прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина.

В даному визначенні, крім поняття умов, використані ще такі терміни, як «способи» та «засоби». Способи – це певні дії, прийоми або система прийомів, яка дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось [10, с. 895]. Засоби – це прийоми, якась спеціальна дія, що дає здійснити що-небудь; спосіб [10, с. 471]. З даних понять бачимо, що ці два терміни є тотожними.

Гарантії мають свою систему. На думку К. А. Мокичова, гарантії поділяють на економічні, політичні, ідеологічні, юридичні та громадські [11, с. 165]; О. В. Смірнов вважає, що вони поділяються на економічні, юридичні і суспільні [12, с. 156]. Але нас в межах досліджуваної теми цікавлять саме юридичні гарантії.

В юридичній енциклопедії юридичні гарантії прав і свобод людини та громадянина зазначені як правові норми та інститути, що забезпечують можливість безперешкодного здійснення прав особи, їх охорону, а в разі протиправних посягань – захист і поновлення юридичної гарантії, встановленої Конституцією та іншими законами України [13, с. 555].

М.С. Малєїн під юридичними гарантіями розуміє норми права, які передбачають у своїй сукупності правовий механізм, покликаний сприяти реалізації законів. Якісна характеристика юридичних гарантій передбачає оцінку всієї діючої системи права в цілому, з точки зору повноти охоплення правовим інструментарієм усіх найбільш важливих взаємовідносин державних органів та громадян, а також громадян між собою [1, с. 43].

О.В. Міцкевич вважає, що юридичні гарантії – це встановлений державою порядок діяльності державних органів та установ, громадських організацій, спрямований на попередження й припинення посягань на права громадян, на відновлення цих прав і залучення до відповідальності за порушення цих прав [2, с. 16].

Проаналізувавши вище зазначені визначення вчених, можна зробити такий висновок: юридичні гарантії – це відображені у нормативно-правових актах, які приймаються уповноваженими на те державними органами і являють собою сукупність умов, способів та засобів, за допомогою яких визначаються умови і порядок реалізації, здійснення прав і свобод особи, а також їх охорону, захист та відновлення у разі порушення.

Юридичним гарантіям притаманні свої ознаки, Т.М. Заворотченко в своєму дисертаційному дослідженні наводить такі ознаки юридичних гарантій.

Першою ознакою є нормативність, яка передбачає визначення гарантій лише в текстах нормативно-правових актах.

Також юридичним гарантіям притаманна системність, яка полягає в тому, що всі юридичні гарантії знаходяться в тісному нерозривному зв'язку, є взаємозалежними і взаємопов'язаними, тобто утворюють певну систему.

Комплексність юридичних гарантій, впливає з попередньої ознаки та полягає в тому, що в реальному житті юридичні гарантії діють спільно (системно), підкріплюють і взаємно посилюють одна одну.

За допомогою постійного характеру гарантії прав не припиняють свою дію і не виникають епізодично, а є постійними.

Юридична надійність відображає, з одного боку, зв'язок гарантії із соціальною ситуацією, а з іншого – стабільність її соціального змісту (питання про причини ненадійності тих чи інших юридичних гарантій заслуговує спеціального розгляду; вона може, зокрема, бути зумовлена невдалою конструкцією правового регулювання, відсутністю конкретних санкцій).

Реальність полягає в тому, що юридичні гарантії повинні забезпечити особі реальне користування наданими законодавством України правами [14].

В.С. Пересунько виділяє лише чотири ознаки юридичних гарантій, як-от: комплексність і повнота гарантій є неодмінною вимогою, якою повинні керуватися у своїй правозастосовній діяльності всі структури суспільства та держави, тому що їх загальний правоохоронний ефект буде тоді, коли гарантія діє в комплексі і з необхідною повнотою. Іншими неодмінними вимогами, на його думку, є дієвість та ефективність. Їх суть полягає у тому, що гарантії у всіх випадках повинні забезпечувати людині і громадянину реальне користування наданими законом благами [15].

О.А. Ситницька ознаки юридичних гарантій поділяє на загальні та специфічні. До загальних ознак юридичних гарантій відносить (нормативність, системність, комплексність, постійний характер, юридична надійність, реальність, загальність). Що стосується специфічних ознак, які зумовлені предметом правового регулювання, то це зокрема:

окремі юридичні гарантії мають обмежену сферу дії, тобто поширюються лише на певну категорію осіб (неповнолітніх працівників, жінок тощо);

юридичні гарантії, закріплені в трудовому законодавстві, характеризуються поетапністю дії: одні гарантії починають діяти до виникнення трудових правовідносин, інші – лише після їх виникнення; окремі юридичні гарантії вступають в дію за певних обставин (наприклад, визнання в судовому порядку звільнення незаконним зобов'язує роботодавця поновити працівника на роботі – ч. 1 ст. 235 Кодексу законів про працю України);

юридичні гарантії, закріплені в трудовому законодавстві, можуть припиняти свою дію (чинність) з різних підстав: незалежно від волі особи (досягнення повноліття припиняє право на подовжену мінімальну щорічну основну відпустку, що передбачено ч. 2 ст. 75 Кодексу законів про працю України); у результаті певних дій (при звільненні працівник має право на виплату грошової компенсації за всі невикористані ним дні щорічної відпустки – ч. 1 ст. 83 Кодексу законів про працю України);

юридичні гарантії, закріплені в трудовому законодавстві, об'єднує й така загальна ознака, як функціональне призначення конкретної норми, її спеціалізація – забезпечення працівникам реалізації та захисту їхніх трудових прав [16].

Як бачимо, кожний з авторів виділяє свій перелік ознак юридичних гарантій, що в чомусь схожі, а в чомусь доповнюють одна одну.

На мій погляд, усі наведені вище ознаки юридичних гарантій притаманні юридичним гарантіям. Адже в залежності від ситуації та чи інша ознака може замінюватись, але в більшості випадків ознаки юридичних гарантій пов'язані між собою, і якщо одна із них вступає в дію, то вона тягне за собою іншу, йде «ланцюжкова реакція». Тобто коли всі ознаки юридичних гарантій або їх більшість будуть взаємопов'язаними, взаємоузгодженими та діятимуть в комплексі, вони забезпечать реалізацію трудових прав, а в разі порушення – їх захист.

Підводячи підсумок, хотілось зазначити, що юридичні гарантії – це відображені у нормативно-правових актах, які приймаються уповноваженими на те державними органами і являють собою сукупність умов, способів та засобів, за допомогою яких визначаються умови і порядок реалізації, здійснення прав і свобод особи, а також їх охорону, захист та відновлення у разі порушення. Юридичним гарантіям притаманні ознаки, які мають важливе значення, адже вони відображають специфічні властивості, за допомогою яких можливо відокремити юридичні гарантії від інших видів гарантій. Юридичні гарантії в сукупності з притаманними їм ознаками ефективніше діють та забезпечують реалізацію й захист трудових прав, в іншому випадку можна поставити під сумнів їх фактичну реалізацію. Тому пошук оптимальних шляхів забезпечення функціонування юридичних гарантій потребує подальшого наукового дослідження в трудовому праві.

Література

1. Малєин Н.С. Охрана прав личности советским законодательством / Отв. ред. А.И. Масляев. – М.: Наука, 1985. – 165 с.;
2. Мицкевич А.В. О гарантиях прав и свобод советских граждан в общественном социальном государстве // Советское государство и право. – 1963. – № 8. – С. 15–21;
3. Сиренко В.Ф. Реальность прав советских граждан. – К.: Наук. думка, 1983. – 139 с.;
4. Шахов В. Д. К вопросу о понятии юридических гарантий в трудовом праве / В. Д. Шахов // Сборник ученых трудов: Новая кодификация законодательства и развитие трудового права. Вып. 35. – Свердловск. – Свердловский юридический институт, 1974;
5. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К.: Наукова думка, 2000. – 680 с.;
6. Скакун. О.Ф. Теория государства и права. – Х: Консум; Ун-т внутр. дел, 2008. – 704 с.;
7. Гарчева Л.П., Ярмыш А.Н. Конституционное право Украины: учебное пособие. – Симферополь: ДОЛЯ, 2000. – 336 с.;
8. Алексеев С.С. Право и перестройка: вопросы, раздумья, прогнозы. – М.: Юрид. лит., 1983. – 234 с.;
9. Словарь-справочник по праву / Сост. А.Ф. Никитин. – М.: «Акалис», 1995. – 140 с.;
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К: Ірпінь, ВТФ «Перун», 2004. – 1140 с.;
11. Теория государства и права: учебник для вузов / Под ред. К. А. Мокичева. – М.: «Юридическая литература», 1965. – 429 с.;
12. Смирнов О. В. Природа и сущность права на труд. – М.: «Юридическая литература», 1964. – 163 с.;
13. Юридична енциклопедія: В 6-ти т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. – К.: «Укр. Енциклопедія», 1998. – Т. 1: А-Г. – 672 с.;
14. Заворотченко Т.М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні: автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.02. – Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2002. – 20 с.;
15. Пересунько В.С. Юридичні гарантії при укладенні трудового договору: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.05. ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2002. – 20 с.;
16. Ситницька О.А. Юридичні гарантії права на працю та права на відпочинок за трудовим законодавством України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.05. – Хмельницького університету управління та права, 2009. – 20 с.